

מלוגות רפיה והלאה: מבוא לתיאוריות ומודלים לטיפול נפשי בעת זקנה

ד"ר סוניה א. פאו

שנה"ל 2022-2023 - תשפ"ג

מס' קורס 287.4313

טל' 054-6650714

שעות: 10.15-11.45 בסמסטר א'

דוא"ל sonialp@netvision.net.il

שעות: 8.30 - 10.00 בסמסטר ב'

שעת קבלה: בתיאום טלפוני מראש

מטרת הקורס

מטרת הקורס היא הכנת בסיס תיאורטי, אמפירי ופרקטי של גישות התערבות נבחרות להתערבות נפשית, לשיפור הרווחה הנפשית של בני הגיל השלישי

יעדים

בסוף הקורס הסטודנטיות/ים יכירו מספר גישות התערבות נבחרות ושימושיות לעבודה טיפולית עם האדם המבוגר.

תהיה לסטודנטיות/ים ראייה רחבה על הצרכים הרגשיים והחברתיים של האדם המבוגר ועל אפשרויות טיפול כמענה לצרכיהם תוך רגישות לרקע התרבותי של האדם.

הסטודנטיות/ים יידעו להעריך מצבים בהם יש צורך להפנות אדם למסגרת טיפולית פסיכו-סוציאלית.

לסטודנטיות/ים יהיו כלים ומיומנויות להתערבות ולשיחה טיפולית עם הזקן ועם בני משפחתו.

תכנית הקורס

- רקע תיאורטי כבסיס לטיפול פסיכו-חברתי עם זקנים

- מושגי יסוד בפסיכותרפיה אינטגרטיבית בגיל השלישי
- לוגותרפיה: לקחת אחריות ומציאת משמעות בגיל מבוגר
- תיאוריות וגישות טיפול פסיכו-חברתיות בחולי דמנציה
- הגישה האקזיסטנציאליסטית - גם בתקופת הקורונה
- טיפול אקזיסטנציאליסטי בהתמודדות עם אבדן ועם סוף החיים בקרב האדם המבוגר ומשפחתו - גם בתקופת הקורונה

- גרונטולוגיה פמיניסטית
- התערבות טיפולית רגישת תרבות
- מיינדפולנס עם אנשים זקנים
- התערבות פסיכו-סוציאלית עם ניצולי שואה
- עבודה קבוצתית בגישה הפסיכו-חינוכית
- תרגול CBT בעבודה טיפולית עם אנשים זקנים

הנושאים הנ"ל יידונו בשיעורים ברקע תיאוריות, גישות ומודלים טיפוליים פרטניים וזוגיים וכן מזווית תמיכתית וטיפולית. כמו-כן נתייחס לרקע הסוציו-אקונומי של האדם ולרקע החברתי-התרבותי אליו הוא שייך. הדיון התיאורטי ישולב עם דוגמאות מהשטח של המרצה ושל הסטודנטיות/ים.

הספרות המצוינת בכוכבית * היא קריאה חובה להכנת השיעורים. הספרות הנוספת המצוינת היא מומלצת להעמקת ההבנה של הנושא הנלמד באותו השיעור.

דרישות הקורס ומרכיבי הציון

נוכחות חובה. בהתחלת השיעורים תרשם נוכחות של הסטודנטיות/ים ולא תתאפשר כניסה לשיעורים לאחר התחלתם.

(במקרה של שיעור בזום, הסטודנטיות/ים נדרשות/ים לפתוח מצלמות בשיעורים שמתקיימים בזום - אי פתיחת מצלמה תחשב כהעדרות.)

בקורסים פיזיים השתתפות בקורס כרוכה באחריות של הסטודנט/ית לקחת חלק פעיל בשיעורים, לבצע את המשימות והמטלות משיעור לשיעור, ולקרוא את הביבליוגרפיה ואת החומר משיעור קודם כהכנה לקראת השיעור. על הסטודנטיות/ים להימנע במהלך השיעורים מכל פעולה שגורמת להסחת הדעת שלהן/ם, של חבריהן/ם או של

המרצה, כגון: איחורים ויציאה במהלך השיעור. בהקשר זה, הסטודנטיות/ים מתבקשות/ים להשאיר את מכשירי הטלפון הנייד שלהם בתיקיהן/ם כשהם כבויים ולא לעשות בהם כל שימוש במהלך השיעור.

יש ליידע מראש את המרצה בהיעדרות

ביותר מ-2 היעדרויות בסמסטר יירדו 10 נקודות מהציון הסופי וב-5 היעדרויות בשני הסמסטרים מתבטל הקורס. בהיעדרות ללא הודעה מראש יירדו 10 נקודות מהציון הכללי בסעיף 'נוכחות חובה והשתתפות פעילה' הצגת מקרים מהשטח מתבקשת כחלק אינטגרלי בשיעורים. במקרה של שיעור בזום, השיעורים בזום לא יוקלטו

מרכיבי הציון - הנחיות הצגה וכתובה במסמך נפרד שהועלה במודל

- קריאת החומר והשתתפות פעילה על ידי הבאת נושאים לדיון מהספרות ומהשטח 5 %
  - במהלך כל סמסטר, כל סטודנט/ית ת/יגיש בכתב בכל סמסטר פעם אחת, שלושה משפטים המתארים תובנות מאחד המאמרים שנקרא עבור אותו השיעור (זה לא חייב להיות מאמר החובה). המועד ייבחר על ידכן/ם (ההנחיות לכתובת תובנות בקובץ נפרד) משקל הציון בכל סמסטר 5%, כלומר לשני הסמסטרים 10%
  - בכל סמסטר פעם אחת: הצגת מאמר ומקרה בכיתה (הנחיות הצגה בקובץ נפרד) ולפי אחד המאמרים המתאימים שנקרא באותו השיעור - (10 דקות + 5 דקות דיון) (2x5%) 10%
  - יש להירשם בלינק להלן לאחר השיעור הראשון בטבלה למועד שנבחר למען הצגת המקרה בכיתה
- <https://docs.google.com/document/d/10yqBck4DxvnS5halD8VjmhWff9D5weXXgliJ0nrw9W0/edit>
- בסמסטר השני (הגשה במודל עד 19 באפריל 2023): כתיבת תרגיל (הנחיות הצגה בקובץ נפרד) 15%
  - עבודה מסכמת את הקורס. 60% (הגשת העבודה במודל עד ה-28.6.2023)

בקשר לביבליוגרפיה: כל הפרטים שמופיעים לעיל נמצאים (די מסודרים) באתר של הקורס שלנו. חלק קטן, אך משמעותי של החומרים נלקח מספרים שהוציא 'אשל'. כל הספרים של 'אשל' נמצאים באינטרנט לקריאה ואף להורדה, חינם לכלל הציבור. הספרים של 'אשל' איכותיים ביותר ואני ממליצה להשתמש בהם, גם לצורך העבודה היום יומית שלכן/ם עם אנשים זקנים.

פגישות היכרות ורקע ומבוא לקורס: מה זה טיפול נפשי עם אנשים זקנים - בתקופת הקורונה

*בר-טור, ל. (2019). האתגר שבהזדקנות. בריאות נפשית, הערכה וטיפול. פרק 5 (כחצי פרק), עמ' 131-150. ירושלים: ג'וינט-אשל. מקור זה קיים בגרסה אינטרנטית לצפייה ולהורדה לכל אחת/ד:

[/https://www.dmag.co.il/pub/jdc/gettinggoldchallenge](https://www.dmag.co.il/pub/jdc/gettinggoldchallenge)

פרדס, א. (2020). הכנסת אורחים טיפולית בתקופת הקורונה. בטיפולנט, <https://www.betipulnet.co.il/>

[particles/_therapeutic_hospitality_during_corona](https://www.betipulnet.co.il/particles/_therapeutic_hospitality_during_corona)

בר-טור, ל. (2011). יש עם מי לדבר. יעוץ, ליווי וטיפול פסיכולוגי לאוכלוסיה המבוגרת. הגיל החדש. אגף ליעוץ

לקשיש. המוסד לביטוח לאומי. עמ' 12-14. <https://www.btl.gov.il/Publications/GilHadash/>

[Documents/GilHadash10.pdf](https://www.btl.gov.il/Publications/GilHadash/Documents/GilHadash10.pdf)

ברוך, ל. (2019). העברה-נגדית בטיפול פסיכודינמי עם המטופל המבוגר יותר. שיחות, 33 (3), 1-7.

הייניק, י. ו- דוולצקי, צ. (2015). פסיכוגריאטריה. פרקים נבחרים. ירושלים: ג'וינט-אשל.

פרבשטיין, מ., רבינוביץ, מ., ותובל-משיח, ר. (2022). דיאלקטיקה דל קבלה-התנגדות במהלך טיפול פסיכולוגי

עם נשים בגיל השלישי בישראל. גרונטולוגיה וגריאטריה, מ"ט, (1-2), 117-134.

Robinson, O.C. & Stell, A.J. (2015). Later-life crisis: towards a holistic model. *Journal of Adult Development*, 22, 38-49.

Werkmeister Rozas, L. & Grady, M.D. (2011). Making room for dynamics in evidenced-based practice: the role of psychodynamic theory in client-centered approaches. *Journal of Teaching in Social Work* (31), 210–223.

Hochhalter, A.K., Smith, M.L., & Ory, M.G. (2011). Successful aging and resilience: applications for public health and health care. In: B. Resnick, L.P. Gwyther, and K.A. Roberto (Eds.) *Resilience in Aging. Concepts, Research, and Outcomes*, pp. 15-29. New York: Springer Science+Business Media.

Afonso, R.A., Bueno, B., & Loureiro, M.J. (2011). Reminiscence, psychological wellbeing, and ego-integrity in Portuguese elderly people. *Educational Gerontology* 37, 1063-1080.

Villar, F. (2012). Successful ageing and development: the contribution of generativity in older age. *Ageing & Society*, 32, 1087-1105.

הערכה ראשונית של המטופל/ת הזקנה, יצירת הברית הטיפולית, מסגרת הטיפול

* פלגי, י. (2015). הערכה פסיכולוגית של אנשים זקנים הפונים לטיפול. בתוך: מירי כהן ודנה פרילוצקי (עורכות), *גרונטולוגיה מעשית: התערבות מקצועית עם אנשים זקנים*, כרך ראשון, עמ' 64-33. ירושלים: גוינט-אשל.

<https://www.thejoint.org.il/wp-content/uploads/2020/10/PracticalGerontologyPt1.pdf>

* ל' בר-טור (2019). האתגר שבהזדקנות. בריאות נפשית, הערכה וטיפול. פרק 3: הערכה קלינית של ההזדקנות, עמ' 73-53. ירושלים: גוינט-אשל. [/https://www.dmag.co.il/pub/jdc/gettingoldchallenge](https://www.dmag.co.il/pub/jdc/gettingoldchallenge)

פרדס, א. (2020). איים של בטחון: אתגרי המטפל במציאת טראומטית משותפת. *פסיכואקטואליה*, 78. הסתדרות הפסיכולוגית בישראל

Bar-Tur, L. (2021). Fostering Well-Being in the Elderly: Translating Theories on Positive Aging to Practical Approaches. *Frontiers in Wellbeing*, 8, 1-9.

American Psychological Association (2014). Guidelines for psychological practice with older adults. *American Psychologist* 69 (1), 34-65.

Pless Kaiser, A., Cook, J.M., Glick, D.M., & Moye, J. (2019). Posttraumatic stress disorder in older adults: a conceptual review. *Clinical Gerontologist*, 42, (4), 359-376. <https://doi.org/10.1080/07317115.2018.1539801>

9+16+23.11.2022 3+4+5

לוגותרפיה: לקחת אחריות ומציאת משמעות בגיל מבוגר - גם בתקופת הקורונה

* רוטו-נצר, פ. (2020). משמעות במפה הפסיכותרפיה. תיאוריה, מחקר ויישום, *פסיכואקטואליה*, 14-19.

* לצטר-פאו, ס.א. (2018). פסיכותרפיה במחצית השנייה של החיים. מידעוס, ביטאון העובדים הסוציאליים, 87, 24-29.

* רוטו-נצר, פ. ומעוז ישראל, ד. (2021). משמעות מחפשת אדם. למצוא משמעות בעולם משתנה על פי תורת הלוגותרפיה של ויקטור פרנקל. ישראל: שתים. בית הוצאה לאור. (פרק 2, הלוגותרפיה במפה הפסיכותרפיה, 37-55).

לצטר-פאו, ס.א. (2017). גיל הפרישה כהזדמנות להתעלות רוחנית. הגיל החדש, עמ' 9-7, הביטוח הלאומי.

חמיאל, ד. (1994). לוגותרפיה בשולי הפסיכותרפיה. סקירה עדכנית ממבט אישי, *שיחות*, כרך ט (1), 69-74.

- Russo-Netzer, P., Sinai, M., & Zeevi, M. (2020). Meaning in life and work among counsellors: a qualitative exploration. *British Journal of Guidance & Counselling*, 48(2), 209-226.
- Russo-Netzer, P. (2019). Prioritizing meaning as a pathway to meaning in life and well-being. *Journal of Happiness Studies*, 20, 1863–1891.
- Cheuk-Man Li, A. (2020). Living through Covid-19. A perspective from Hong Kong *Journal of Humanistic Psychology* 60 (5), 672-681.
- Kimble, M.A. & Ellor, J.A. (2000). Logotherapy; An overview. *Journal of Religious Gerontology*, 11 (3-4), 9-24.
- Frankl, V.E. (1984). *A Man's Search for Meaning. Revised and Updated*. New York: Washington Square Press. (online available).
- Dewitte, L., Granqvist, P., & Dezutter, J. (2019). Meaning through attachment: an integrative framework. *Psychological Reports*, 122 (6), 2242-2265.
- Ameli, M. & Dattilio, F.M. (2013). Enhancing cognitive behavior therapy with logotherapy: techniques for clinical practice. *Psychotherapy*, 50 (3), 387-391.
- Martinez Ortiz, E. & Florez, I.A. (2016). Meaning-centered psychotherapy: a Socratic clinical practice. In: S.E.Schulenberg (ed), *Clarifying and Furthering Existential Psychotherapy*, pp. 59-78. Switzerland: Springer International Publishing.
- Dezelic, M. (2017). Meaning Constructs and Meaning-Oriented Techniques: Clinical Applications of Meaning and Existential Exploration, *Journal of Constructivist Psychology*, 30:1, 32-41, DOI: 10.1080/10720537.2015.1119086
- Schulenberg, Stefan E.; Hutzell, Robert R.; Nassif, Carrie; Rogina, Julius M. (2008). Logotherapy for clinical practice. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, Vol 45(4), 447-463.
- Morgan, J.H. (2013). Late-life depression and the counseling agenda: exploring geriatric logotherapy as a treatment modality. *International Journal of Psychological Research*, 6 (1), 94-101.

Meireles Vieira, E., de Liveira Moreira, J., & Figureiredo Vieira, R (2017). Old age, finitude, and meaning: reflections on the care of older adults based on logotherapy. *Pastoral Psychology*, 66, 117-128.

Seeber, J.J. (2001). Meaning in long-term care settings: Victor Frankl's contribution to gerontology. *Journal of Religious Gerontology*, 11 (3-4), 141-157.

30.11.2022 .6

סדנת התנסות בלוגותרפיה

יאלום, א.ד. (2006). טיפול קבוצתי: תיאוריה ומעשה. אור יהודה: כינרת, זמורה-ביתן, דביר. פרק 1

Yalom, I.D. & Lesczc, M. (2005). *The Theory and Practice of Group Psychotherapy*. (chapter 1). New York: Basic Books (The-Theory-and-Practice-of-Group-Psychotherapy-5th-Edition.pdf)

זיו, נ. (2000). יישום הגישה הפסיכוחינוכית בטיפול בקבוצת נשים בקהילה הסובלות מדכאון. כתב עת ישראלי

לריפוי בעיסוק, כרך 9, (2-3), H73-H78.

הררי, ד. (2011), כוחה של קבוצה. הגיל החדש. עיתון לאנשים מתחדשים, 11, 14-15.

7+14.12.2022 .7+8

התערבות פסיכו-חברתית עם חולי דמנציה ועם משפחותיהם

* הראל, ד. (2020). להרגיש בצבע, לזכור בתנועה: טיפול באמצעות אמנויות באנשים זקנים החיים עם דמנציה. גרונטולוגיה וגריאטריה, מ"ז(2), 41-56.

משרד הבריאות, הג'וינט, (2022) תפיסה לאומית להכשרות בדמנציה. ירושליים: ג'וינט-אשל

* דסה, א. ובלום, נ. (2016). פרויקט הדרכת מטפלים ובני משפחה לשימוש במוזיקה בטיפול היומיומי באדם עם דמנציה. גרונטולוגיה וגריאטריה, מ"ג(1), 11-28.

ברנבאום, ר., סגל, ח., וכהן-מנספילד, י. (2020). "לספר או לא לספר?". הזכות להתאבל בדמנציה. בתוך: ש. לביא, ש. בריל, ח. חזן & י. כהן-מנספילד, (eds). סוף החיים; רפואה, משפט ותרבות בישראל לנוכח פני המוות. בני ברק: הוצאת הקיבוץ המאוחד, 271-278.

דסה, א. ואמיר, ד. (2015). השפעת שירה בקבוצת טיפול במוזיקה על כישורי שפה של חולי אלצהיימר במצב בינוי-מתקדם - מחקר משולב. גרונטולוגיה וגריאטריה, מ"ב(3-4), 19-45.

Rubin, S., Manevich, A., & Doron, I. (2019) The Two-Track Model of Dementia Grief (TTM-DG): The theoretical and clinical significance of the continuing bond in sickness and in death, *Death Studies*, (2-17) DOI: 10.1080/07481187.2019.1688014

Harel, D., Band-Winterstein, T., & Goldblatt, H. (2022). Between sexual assault and compassion: The experience of living with a spouse's dementia -related hypersexuality-A narrative case-study. *Dementia*, 21(1), 181-195.

Trivedi, D.P., Braun, A., Dickinson, A., Gage, H., Hamilton, L., Goodman, C., Ashaye, K., Liffé, S., & Manthorpe, J. (2019). Managing behavioral and psychological symptoms in community dwelling older people with dementia: A systematic review of the effectiveness of intervention. *Dementia*, 18 (7-8), 2925-2949.

Ergin, E. & Çinar Yücel, S. (2019). The effect of music on the comfort and anxiety of older adults living in a nursing home in Turkey. *Journal of Religion and Health*, 58, 1401-1414.

ר' בן-חיון. (2015). היבטים רפואיים, אישיים וחברתיים בטיפול בזקנים עם ירידה קוגניטיבית ומחלת שיטיון. בתוך: מירי כהן ודנה פרילוצקי (עורכות), גרונטולוגיה מעשית: התערבות מקצועית עם אנשים זקנים, כרך שני,

עמ' 161-191. ירושלים: ג'וינט-אשל. <https://www.thejoint.org.il/wp-content/uploads/2020/10/>

[PracticalGerontologyPt2.pdf](#)

Downs, M., Clare, L. & Anderson, E. (2008). Dementia as a biopsychosocial condition: implications for practice and research. In: R. Woods and L. Clare (Eds.) *Handbook of the Clinical Psychology of Ageing*, pp. 145-159. England: John Wiley & Sons, Ltd.

Van der Vleuten, M., Visser, A., & Meeuwesen, L. (2012). The contribution of intimate live music performances to the quality of life for persons with dementia. *Patient Education and Counseling* 89, 484–488.

Cohen-Mansfield, J., Golander, H., & Arheim, G. (2010). Self-identity in older persons suffering from dementia: preliminary results, In S. Carmel (Ed.) *Aging in Israel. Research, Policy and Practice*, pp. 123-145. New Brunswick: Transaction Publishers.

Bird, M. & Moniz-Cook, E. (2008). Challenging behaviour in dementia: a psychosocial approach to intervention. In: R. Woods and L. Clare (Eds.) *Handbook of the Clinical Psychology of Ageing*, pp. 571-594. England: John Wiley & Sons, Ltd.

Shatsky, P. (2013). Losing Ann: Countertransference aspects of altering the frame with a long term patient facing atypical dementia. *Clinical Social Work Journal*, 41, 50-56.

- Young, E. (2010). Narrative Therapy and Elders with Memory Loss. *Journal of Clinical Social Work*, 38, 193–202.
- De Oliveira Silva, F., Vinícius Ferreira, J., Plácido, J., Sant'Anna, P., Araújo, J., Marinho, V., Laks, J., & Camaz Deslandes, A. (2019). Three months of multimodal training contributes to mobility and executive function in elderly individuals with mild cognitive impairment, but not in those with Alzheimer's disease: A randomized controlled trial. *Maturitas*, 1 (26), 28-33.
- Doka, K.J. (2010). Grief, multiple loss and dementia, *Bereavement Care*, 29 (3), 15-20.
- Sternberg, S., Bentur, N., & Shuldiner, D. (2014). Quality of care of older people living with advanced dementia in the community in Israel. *Journal of the American Geriatrics Society*, 62 (2), 269–275.
- Bird, M. & Blair, A. (2010). Clinical psychology and anxiety and depression in dementia: three case studies. *Nordic Psychology*, 62 (2), 43-54.
- Hamill, M., Smith, L., & Rohricht, F. (2011). 'Dancing down memory lane': circle dancing as a psychotherapeutic intervention in dementia-a pilot study. *Dementia*, 11 (6), 709-724.
- Maci, T., Le Pira, F., Quattrocchi, G., Di Nuovo, S., Perciavalle, V., & Zappia, M. (2012). Physical and cognitive stimulation in Alzheimer disease. The GAIA project: a pilot study. *American Journal of Alzheimer's Disease and Other Dementias*, 27 (2), 107-113.
- Schulz, R., Boerner, K., Shear, K., Zhang, S. & Gitlin, L.N. (2006). Predictors of complicated grief among dementia caregivers: a prospective study of bereavement. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, 14 (8), 650-658.

9 + 11. 2022.12.21 + 2023.1.4 (בשיעור מס' 10 ב- 28.12.2022 מתקיימים צהרי החוג)

הגישא האקזיסטנציאליסטית בטיפול באנשים זקנים ובסוף החיים

* von Blanckenburg, P., Leppin, N., Nagelschmidt, K., Seifart, C., & Rief, W. (2021). Matters of life and death: An experimental study investigating psychological interventions to encourage the readiness for end-of-life conversations. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 90,243–254 DOI: 10.1159/000511199

* מעוז ישראל, ד. (2020). "שירת הברבור" של החולה הנוטה למות. משמעות החיים בצל סופיותם - מצב אבסורדי או הזדמנות להישג אנושי? מתפיסת האבסודר של קאמי ב"מיתוס של סזיפוס" ועד הלוגותרפיה של ויקטור פראנקל. פסיכואקטואליה, 46-52.

Osborne, J.W. (2017). An existential perspective on death anxiety, retirement, and related research problems. *Canadian Journal of Aging, 36*(2), 246-255.

Laceulle, H. (2017). Virtuous aging and existential vulnerability. *Journal of Aging Studies, 43*, 1-8. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaging.2017.08.001>

לוי וכטנברג, ל. (2019). סופיות החיים במפגש הטיפולי עם זקנים - על משחק ומציאות בזיקנה. שיחות, 33 (3), 1-12.

McClement, S., Chochinov, H.M., Hack, Th., Hassard, Th., Kristjanson, L.J., & Harlos, M. (2007). Dignity therapy: family member perspectives. *Journal of Palliative Medicine, 10* (5), 1076-1082.

Brown, J.A. & Romanchuk, B.J. (1994). Existential social work practice with the aged: theory and practice. *Journal of Gerontological Social Work, 23* (1-2), 49-66.

McDougall, G.J. (1995). Existential psychotherapy with older adults. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association, 1* (1), 16-21.

Suri, R. (2010). Working with the elderly: an existential-humanistic approach. *Journal of Humanistic Psychology, 50*, 175-186.

Barekati S., Bahmani, B., Naghiyaaee, M., Afrasiabi, M., & Marsa, R. (2017). The effectiveness of cognitive-existential group therapy on reducing existential anxiety in the elderly. *World Family Medicine, 15*(8):75-83. DOI: 10.5742/MEWFM.2017.93059

van Bruggen, V., ten Klooster, P., Westerhof, G., Vos, J., de Kleine, E., Bohlmeijer, E., & Glas, G., (2017). The Existential Concerns Questionnaire (ECQ)—development and initial validation of a new existential anxiety scale in a nonclinical and clinical sample. *Journal of Clinical Psychology, 73* (12), 1692-1703

גוואנדה, א. (2014). להיות בן תמותה: הרפואה ומה שחשוב בסוף החיים. הוצאת עם עובד. (ביקורת על הספר): <https://www.haaretz.co.il/literature/study/premium-1.3621404>

ש' הלוי-לויין ור' גרטל. (2015). פרידה, מיתה ומוות: מקומו של איש המקצוע בהכנת הזקן ומשפחתו. בתוך: מירי כהן ודנה פרילוצקי (עורכות), גרונטולוגיה מעשית: התערבות מקצועית עם אנשים זקנים, כרך שני, עמ'

<https://www.thejoint.org.il/wp-content/uploads/2020/10/> .533-566 ירושלים: גוינט-אשל.

[PracticalGerontologyPt2.pdf](#)

פלג, ג. ואוברמן. א. (2015). טיפול פליאטיבי בגיך מבוגר: הזכות לאיכות חיים במצבי חולי. בתוך: מירי כהן ודנה פרילוצקי (עורכות), גרונטולוגיה מעשית: התערבות מקצועית עם אנשים זקנים, כרך ראשון, עמ' 295-326.

ירושלים: גוינט-אשל. <https://www.thejoint.org.il/wp-content/uploads/2020/10/>

[PracticalGerontologyPt1.pdf](#)

Alsolamy, S. (2014). Islamic views on artificial nutrition and hydration in terminally ill patients. *Bioethics* (28) 2, 96-99.

van Eeoud. I.J., Piers, R.D., Van Camp, S., Grypdonck, M., Van Den Noortgate, N.J., De-veugele, M., & Verbeke, N.C., & (2014). Perspectives of family members on planning end-of-life care for terminally ill and frail older people. *Journal of Symptom and Pain Management*, 47 (5), 876-886.

11.1.2023 .12

התערבות פסיכוסוציאלית בתהליכי אבל לאחר אבדן

* לצטר-פאן, ס.א. (2013). תהליכי אבלות בזקנה. בטנטולוגיה: מדעי האובדן, השכול והאבל (עורכות), ה. שנון-קליין וש. קרייטלר, טנטולוגיה, עמ' 279-296 חיפה: פרדס הוצאה לאור.

* אליהו, א. (2020). פסיכותרפיה אדלריאנית עם הורים שכולים מזדקנים. *גרונטולוגיה וגריאטריה*, מ"ז(2), 73-88.

Welzel, F.D., Löbner, M., Quittschaller, J., Pabst, A., Lupp, M., Stein, J., & Riedel-Heller, S.G. (2021). Loss and bereavement in late life (60+): Study protocol for a randomized control intervention trial regarding an internet-based self-help intervention. *Internet Interventions*, 26, 1-9.

Chang M. (2021). Death cafés: where communities affirm grief. *American Journal of Public Health*, 111(S2), S82–S83.

Turgeman, K., Doron, I., & Cohen, M. (2015). Losing a grandchild: the mourning experience of grandparents in Israel. *Death Studies*, 39, 491-499.

Grisaru, N., Malkinson, R. & Witztum, E. (2008). Bereavement customs, grief, and rituals among Ethiopian immigrants to Israel. *Illness, Crisis & Loss*, 16 (2), 111-123.

18.1.2023 .13

סדנת התנסות בגישה האקזיסטנציאליסטית וסיכום הסמסטר

Stewart, A. (2022). Toward interventions to reduce internalized ageism. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 32(3), 336-355. <https://doi.org/10.1080/10911359.2021.1898516>

חופשת סמסטר

1.3.2023 .1

היבטים שונים על התערבות טיפולית רגיש תרבות בזקנה

* נעים, ס., לבנשטיין, א., למברגר, י. והירשפלד, מ. (2017). הזדקנות ושימוש בשירותי בריאות. *גרונטולוגיה וגריאטריה*, מ"ז(2), 47-75.

דה פריס, מ., ואבד רבו, ל. (2022). להזדקן עם טלפון חכם: 'קישורים רבת-פנים' בקרב נשים פלסטיניות מבוגרות בירושלים המזרחית. *גרונטולוגיה וגריאטריה*, מ"ט, (1-2), עמ' 59-78.

קריבוש, ל. (2020). שימוש בלוגותרפיה בקרב קשישים ממדינות בריה"מ לשעבר. *גרונטולוגיה וגריאטריה*, מ"ז(2), 21-40.

שנור, י., ברג-ורמן, א. ושילוני, ע. (2020). אתגרים של להט"בים בהזדקנותם ודרכים לסייע להם בהתמודדות עימם. *גרונטולוגיה וגריאטריה*, מ"ז(2), 57-71.

Azaiza, F., Ron, P., Shoham, M. & Gigini, I. (2010). Death and dying anxiety among elderly Arab muslims in Israel. *Death Studies*, 34, 351-364

8.3.2023 2

גרונטולוגיה פמיניסטית - כיווני טיפול

* פאו, ס. ובנד-וינטרשטיין (2022). מבוא לחוברת: נשים בזיקנה. *גרונטולוגיה וגריאטריה*, מ"ט, (1-2), עמ' 10-14.

- * שירין, י., אנג'ל, ש., ואלמוג, נ. (2022). 'קבלת החלטות נתמכת' הלכה למעשה - המקרה של אסתר אלימלך. *גרונטולוגיה וגריאטריה, מ"ט* (1-2), 25-38.
- דנינו-יונה, ג. (2022). "אפשר לעוף גם בלי כנפיים". תרומתה של מציאות מדומיינת ליצירות חיים בעלי משמעות בקרב נשים זקנות בספרות ילדים. *גרונטולוגיה וגריאטריה, מ"ט* (1-2), עמ' 155-174.
- בנד-ונטרשטיין, ט., גולדבלט, ה., לב, ש., והראל, ד. (2022). פגיעות מיניות בגיל הזיקנה?! מבט הצטלבותי. *גרונטולוגיה וגריאטריה, מ"ט* (1-2), עמ' 97-116.
- ליפשיץ, ר. (2022). רוחניות ושלומות בקרב נשים מבוגרות בישראל. *גרונטולוגיה וגריאטריה, מ"ט* (1-2), עמ' 135-154.
- פז, א., דורון, י., וטור-סיני, א. (2019). מגדר, זיקנה וההיבטים הכלכליים של "זיקנה פעילה": קריאה למחקר. *גרונטולוגיה וגריאטריה, מה* (2), 41-62.
- Berkovitch, N. & Manor, Sh. (2019). Narratives of Israeli Women in retirement: rewriting the gender contract. *Sex Roles, 80*, 200-217
- d'Araújo, M.A., Alpuim, M., Rivero, C., & Águeda Marujo, H. (2016) Narrative practices and positive aging: A reflection about life celebration in a group of old women, *Women & Therapy, 39* (1-2), 106-123.
- Lorraine Radtke, H., Young, J., & van Mens-Verhulst, J. (2016) Aging, Identity, and Women: Constructing the Third Age, *Women & Therapy, 39* (1-2), 86-105, DOI: 10.1080/02703149.2016.1116321
- Clarke, L.H. & Griffin, M. (2008). Body image and aging: older women and the embodiment of trauma. *Women's Studies International Forum, 31*, 200-208.
- Remennick, L.I. (2001). "All my life is one big nursing home": Russian immigrant women in Israel speak about double caregiver stress. *Women's Studies International Forum, 24* (6), 685-700.
- Brown, M. T. (2009). LGBT aging and rhetorical silence. *Sexuality Research & Social Policy, 6* (4), 65-78.
- Jönson, H. & Akerström M. (2004). Neglect of elderly women in feminist studies of violence—a case of ageism? *Journal of Elder Abuse & Neglect, 16* (1), 47-63.
- Muhlbauer, V. & Chrisler, J.C. (2012). Women, power, and aging: an introduction. *Women & Therapy, 35* (3-4), 137-144.

Netting, F. E. (2011). Bridging critical feminist gerontology and social work to interrogate the narrative of civic engagement. *Journal of Women and Social Work*, 26 (3), 239-249.

15+22.3.2023 3+4

שילוב עיקרונות של מיינדפולנס בטיפול עם אנשים זקנים

* Zellner Keller, B., Singh, N.N., & Winton, A.S.W. (2014). Mindfulness-based cognitive approach for seniors (MBCAS): program Development and implementation. *Mindfulness*, 5, 453-459. DOI 10.1007/s12671-013-0262-2

* Alvarado, C. & Modesto-Lowe, V (2017). Psychotherapeutic treatment approaches of anxiety disorders in the elderly. *Current Treatment Options in Psychiatry*, 4, 47-54.

בודנר, א. (2015). השימוש בשיטות של היפנוזה, הרפיה ומדיטציית המיינדפולנס בטיפול באנשים זקנים בתוך: מירי כהן ודנה פרילוצקי (עורכות), גרונטולוגיה מעשית: התערבות מקצועית עם אנשים זקנים, כרך שני, פרק 14.

ירושלים: גוינט-אשל. <https://www.thejoint.org.il/wp-content/uploads/2020/10/>

[PracticalGerontologyPt2.pdf](#)

Berk, L., van Boxtel, M., & van Os, J. (2017). Can mindfulness-based interventions influence cognitive functioning in older adults? A review and considerations for future research, *Aging & Mental Health*, 21 (11), 1113-1120. <https://doi.org/10.1080/13607863.2016.1247423>

Quintana Hernandez, D.J. & Miro Barrachina, M.T. (2015). Mindfulness based stimulation for elderly people with Alzheimer's disease or other types of dementia. *Papeles de Psicologo*, 36 (6), 207-215.

Chouinard, A.A., Larouche, E., Audet, M.C., Hudon, C., & Goulet, S. (2019). Mindfulness and psychoeducation to manage stress in ambestic mild cognitive impairment: a pilot study. *Aging & Mental Health*, 23 (9), 1246-1254. <https://doi.org/10.1080/13607863.2018.1484890>

Glück, T.M., Tran, U.S., Raninger, S., & Lueger-Schuster, B. (2016). The influence of sense of coherence and mindfulness on PTSD symptoms and posttraumatic cognitions in a sample of elderly Austrian survivors of World War II. *International Psychogeriatrics*, 28 (3), 435–441. doi:10.1017/S104161021500143X

Perez-Blasco, J., Sales, A., Melendez, J.C., & Mayordomo, T., (2016). The effects of mindfulness and self-compassion on improving the capacity to adapt to stress situations in elderly people living in the community. *Clinical Gerontologist*, 32 (9), 90-103. <https://doi.org/10.1080/07317115.2015.1120253>

Hazlett-Stevens, H., Singer, J., & Chong, A., (2019). Mindfulness-based stress reduction and mindfulness-based cognitive therapy with older adults: a qualitative review of randomized controlled outcome research. *Clinical Gerontologist*, 42 (4), 347-358. <https://doi.org/10.1080/07317115.2018.1518282>

Epstein-Lubow, G., McBee, L., Darling, E., Arney, M., & Miller, I.W. (2011). A pilot investigation of mindfulness-based stress reduction for caregivers of frail elderly. *Mindfulness*, 2, 95-102. DOI 10.1007/s12671-011-0047-4

Ahmadpanah, M., Akbari, T., Akhondi, A., Haghghi, M., Jahangard, L., Sadeghi Bahmani, D., Bajoghli, H., Holsboer-Tracjler, E., & Brand, S. (2017). Detached mindfulness reduced both depression and anxiety in elderly women with major depressive disorders. *Psychiatry Research*, 257, 87-94.

29.3.2023 .5

התערבות פסיכו-סוציאלית עם ניצולי שואה ועם ילדיהם ותרגול

* אינשטיין-כהן, ע. (2017). תיעוד טיפולי עם ניצולי שואה. *שיחות*, ל"א, 2, 137-145.

לצטר-פאו, ס.א. (2015). טיפול בניצולי שואה: היבטים מעשיים. בתוך: מירי כהן ודנה פרילוצקי (עורכות), גרונטולוגיה מעשית: התערבות מקצועית עם אנשים זקנים, כרך שני, עמ' 259-278. ירושלים: גוינט-אשל.

<https://www.thejoint.org.il/wp-content/uploads/2020/10/PracticalGerontologyPt2.pdf>

Weisbrod, D. & Lev-Wiesel, R. (2019). Under the shadow of an Iranian nuclear threat: reactions of Holocaust survivors versus non-Holocaust survivors. *Journal of Loss and Trauma*, 24 (5-6), 495-515.

O'Rourke, N., Carmel, S., & Bachner, Y.G. (2018). The paradox of well-being and Israeli Holocaust survivors. *Department of Public Health and Multidisciplinary Center for Research on Aging. Ben-Gurion University of the Negev.*

פלגי, י ושמוטקין, ד. (2007). הקשר בין התנסות בזמן מלחמת עולם השנייה וטיפולוגיית האפקט של רווחה סובייקטיבית לבין הסתגלות בזיקנה ותמותה. גרונטולוגיה, לד, 3, 35-62.

לצטר-פאו, ס. (2007). זיכרונות חודרניים והימנעות מזיכרונות בתהליך ההתמודדות עם השואה: סקירה ביקורתית. גרונטולוגיה, לד 99-110, (3).

לוי-וכטנברג, ל. (2016). טיפול זוגי בניצולי שואה בשלב זיקנה. שיחות, 30 (2), 151-161.

Samson, T., Shvartzman, P., & Biderman, A. (2013). Palliative care among second-generation Holocaust survivors: communication barriers. *Journal of Pain and Symptom Management*, 45 (4) 798-802.

Letzter-Pouw, S. & Werner, P (2005). Correlates of intrusive memories and avoidance of memories of the Holocaust. *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 42 (4), 271-277.

Letzter-Pouw, S.E. & Werner, P. (2012). The Relationship between Loss of Parents in the Holocaust, Intrusive Memories, and Distress among Child Survivors. *American Journal of Orthopsychiatry*, 82 (2), 201-208.

Letzter-Pouw, S.E. & Werner, P. (2013). The Relationship between Female Holocaust Child Survivors' Unresolved Losses and their Offspring's Emotional Wellbeing. *Journal of Loss and Trauma*. 18 (5), 396-408.

Letzter-Pouw, S.E., Shrira, A., Ben-Ezrs, M., & Palgy, Y. (2014). Trauma Transmission through Perceived Parental Burden among Holocaust Survivors' Offspring and Grandchildren. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 6 (4), 420-429.

לצטר-פאו, ס.א. (2017). תהליכי שחרור מהזדהות-השלכתית בקשר בין אם לבתה. שיחות, 32 (1), 60-64.

דסברג, ח., ברטורא, י., ועמית, י. (2007). טיפול קבוצתי נרטיבי בילדים ניצולי שואה המתקרבים לגיל זיקנה. בתוך ז. סולומון גי.צ'ייטין (עורכים), ילדות בצל השואה, 230-242.

3.5.2023 + 19.4.2023 .6+7

עבודה קבוצתית וסדנת התנסות בגישה הפסיכו-חינוכית

Sanli, E. & Ersanli, K. (2021). The effects of psycho-education program based on logotherapy for the development of a healthy sense of identity in emerging adulthoods. *Current Psychology*, 40, 4173-4188.

Söchting, I., O'Neal, E., Third, B., Rogers, J., & Ogrodniczuk, J.S. (2013). An integrative group therapy model for depression and anxiety in later life. *International Journal of Group Psychotherapy*, 63 (4), 503-523.

ברג-ורמן, א. (2015). ערכת הדרכה להקמה והפעלה של קבוצות תמיכה לבני משפחה מטפלים בזקן בבית. ירושלים: ביטוח לאומי

זיו, נ. (2000). יישום הגישה הפסיכוחינוכית בטיפול בקבוצת נשים בקהילה הסובלות מדכאון. *כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק*, כרך 9, (2-3), H73-H78.

Keisari S, Yaniv D, Palgi Y, Gesser-Edelsburg A, Conducting Playback Theatre with Older Adults – A Therapist's Perspective, *The Arts in Psychotherapy* (2018), <https://doi.org/10.1016/j.aip.2018.07.002>

Keisari, S., & Palgi, Y. (2017). Life-crossroads on stage: integrating life review and drama therapy for older adults, *Aging & Mental Health*, 21 (10), 1079-1089, DOI: 10.1080/13607863.2016.1199012

Hendriks, L., Veerbeek, M.A., Volker, D., Veenendaal, L., & Willemse, B.D. (2019). Life review therapy for adults with depressive symptoms in General practice: results of a pilot evaluation. *International Psychogeriatrics*, 1-8, doi:10.1017/S1041610219000218

Bartholomaeus, J.D., Van Agteren, J.E.M., Iasiello, M.P., Jarden, A., & Kelly, D. (2019). Positive aging: The impact of a community wellbeing and resilience program, *Clinical Gerontologist*, 42 (4), 377-386, DOI: 10.1080/07317115.2018.1561582

Boyacıoğlu, N.E. & Kutlu, Y., (2017). The effectiveness of psychoeducational interventions in reducing the care burden of family members caring for the elderly in Turkey: a randomized controlled study. *Archives of Psychiatric Nursing*, 31, 183-189.

10+17.5.2023 .8+9

תרגול - הצגת מקרים על ידי הסטודנטים

24+31.2023 .10+11

תרגול גישת CBT עם זקנים

* Bhar, SS. & Brown, G.K. (2012). Treatment of depression and suicide in older adults. *Cognitive and Behavioral Practice*, 19, 116-125.

Godzik, C., Crawford, S., & Ryan, E. (2021). Feasibility of an online cognitive behavioral therapy program to improve insomnia, mood, and quality of life in bereaved adults ages 55 and older. *Geriatric Nursing*, 42, 99-106.

Belanger, L., LeBlanc, M., & Morin, Ch.M. (2012). Cognitive behavioral therapy for insomnia in older adults. *Cognitive and Behavioral Practice*, 19, 101-115.

Fennell, M.J.V. (2004). Depression, low self-esteem and mindfulness. *Behaviour Research and Therapy*, 42, 1053-1067.

Everaert, J., Koster, E.H.W., & Derakshan, N. (2012). The combined cognitive bias hypothesis in depression. *Clinical Psychology Review*, 32, 413-424.

Hofmann, S.G., Asmundson, G.J.G., & Beck, A.T. (2013). The science of cognitive therapy. *Behavior Therapy*, 44, 199-212.

Dobson, K.S. (2013). The science of CBT: toward a metacognitive model of change? *Behavior Therapy*, 44, 224-227.

7.6.2023 .12

תשישות חמלתית וחמלה עצמית: סדנא וחומר רקע

* Riethof, N. & Bob, P. (2019). Burnout syndrome and Logotherapy: Logotherapy as useful conceptual framework for explanation and prevention of burnout. *Frontiers in Psychiatry*, 10. doi: 10.3389/fpsy.2019.00382

* פרדס, א. (2020). מחלה עצמית כמשאב טיפולי: סקירת ספרות והמלצות ליישום בפסיכותרפיה. בטיפולנט

https://www.betipulnet.co.il/particles/self_compassion

כהן, ל., שר-צנזור, א., ופלגי, י. (2022). תכנית התערבות למטפלים מכוח העזר לשיפור רגשותיהם כלפי מטופליהם עם דמנציה באמצעות "וידאו-פידבק": תיקוף תוכן בעזרת פאנל מומחים. *גרונטולוגיה וגריאטריה*, מ"ט(3), (1-2), עמ' 15-38.

רייספלד, ס. (2016). רובנו ניאלץ לסעוד הורה או בן זוג מזדקן. מה יקרה לנו בתהליך? מוסף סוף שבוע עיתון הארץ.

Shea, J.L. (2014). Revolutionary narratives of self-compassion among older women in post-Mao Beijing. *Anthropology & Medicine*, 21 (1), 6-21.

Germer, Ch.K. & Neff, K.D. (2013). Self-compassion in clinical practice. *Journal of Clinical Psychology: in Session*, 69 (8), 856-867.

רגב, ע. ובר-טור, ל. (2015). התערבויות מקצועיות עם בני משפחה המטפלים בהורה או בכן זוג זקן, חולה ומוגבל. בתוך: מירי כהן ודנה פרילוצקי (עורכות), גרונטולוגיה מעשית: התערבות מקצועית עם אנשים זקנים, כרך שני, עמ' 282-317. ירושלים: גוינט-אשל. (הספר כולו מופיע באינטרנט, ללא אפשרות של הורדה, אך ניתן לקרוא את מלואו. להלן הלינק לספר:)

<https://www.thejoint.org.il/wp-content/uploads/2020/10/PracticalGerontologyPt2.pdf>

יקוביץ, א., ויקוביץ-טישור, ו. (2015). התמיכה במטפלים פורמליים בזקנים. בתוך: מירי כהן ודנה פרילוצקי (עורכות), גרונטולוגיה מעשית: התערבות מקצועית עם אנשים זקנים, כרך שני, עמ' 319-354. ירושלים:

גוינט-אשל. <https://www.thejoint.org.il/wp-content/uploads/2020/10/>

[PracticalGerontologyPt2.pdf](https://www.thejoint.org.il/wp-content/uploads/2020/10/PracticalGerontologyPt2.pdf)

14.6.2023 .13

סיכום הקורס

בכל שאלה או התלבטות אפשר להתייעץ איתי

*נ.ב. יתכנו שינויים בתוכנית.